

Kommentar

Debattinnlegg på inntil 800 ord sendes inn via
www.manusnett.no

Mistillit eller systematisert skepsis?

Tillit er en forutsetning for all menneskelig samhandling, også i forskningssamarbeid. Etter den siste tids avsløringer av juks med forskningsdata, har grunnlaget for forskningssamarbeid vært debattert. Mistillit kan neppe fungere som et slikt grunnlag. Derimot er systematisert skepsis nødvendig for å muliggjøre et samarbeid som gir rom for kritikk, samtidig som det bygger på tillit.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Et tillitsforhold er alltid risikabelt. Når vi tiltror en venn en hemmelighet eller overlater en pengesum til en selger, så risikerer vi noe. Et brudd på tilliten vil nesten alltid medføre skuffelser. Likevel er vi villige til å inngå tillitsforhold hver eneste dag, også i forskningen.

Tillit kan forstås som noe man går inn i etter rasjonelle overveielser. Mange økonomer og andre samfunnsvitere, blant dem sosiologen James Coleman (1), forstår tillit på en slik måte. Et tillitsforhold tolkes som et rasjonelt valg hvor man for eksempel veier størrelsen på og muligheten for en gevinst opp mot størrelsen på og muligheten for et tap. Men tillit kan også forstås som noe mer grunnleggende og mindre gjennomtenkt, som det teologen Knud Løgstrup (2) kaller en suveren og spontan livsyttring. Tillit oppfattes da som noe grunnleggende ved det å være et sosialt menneske, noe vi ikke kan leve uten. Tillit er dermed ikke noe vi kan bestemme oss for, verken med refleksjoner over potensiell gevinst og tap eller med andre viljesakter. Tillit åpenbares gjennom møter med våre medmennesker, og det skal særlige omstendigheter til for at vi møter andre med mistillit. Normalt tror vi på den andres ord. Det er først når vi får grunn til det, at vi begynner å tvile.

Hvis tillit forstås som en grunnleggende reaksjon, kreves det noe spesielt for at mistillit skal oppstå. Vi kan være uenig med den andre, kanskje utfordre tilliten gjennom å prøve å finne ut om det som sies er objektivt sant, men en slik skepsis er neppe det samme som mistillit. Sosiologen Robert Merton (3) oppfatter mistillit som noe som oppstår hvis den andre sier noe vi oppfatter som meningsløst. Et kjennetegn på mistillit kan være at vi slutter å prøve å forstå hva den andre sier og mener, men i stedet spør oss selv hvordan og hvorfor den andre kan hevde noe slikt. Vi stiller oss slike spørsmål når utsagn virker så tvilsomme, absurde eller fordomsfulle at det ikke lenger anses å være nødvendig å finne vitnesbyrd for eller imot utsagnet, men bare for hvordan meningen kan opprettholdes. Den mistroddes utsagn kan da fortolkes som drevet av uærlige hensikter, som tegn på manglende forstand, som et resultat av sosial posisjon, som et forsøk på å kontrollere oss eller som noe helt annet. Mistillit vil med andre ord ofte innebære et angrep på den andres integritet og kan lede til en sirkel av gjensidige ideologiske analyser og fortolkninger som sjelden gjennomføres med en god vilje.

Jon Sudbøs forskning er selvfølgelig blitt tolket med mistillit etter at jukset ble avslørt. «Man må ikke stole på disse artiklene inntil videre,» har redaktør Charlotte Haug i Tidsskriftet uttalt til NTB. Alle Sudbøs forskningsresultater vil bli gransket og kan bli fortolket som et resultat av et ønske om raskt å oppnå «heder og ære», for å parafrasere Sudbøs advokat. Men hvis en slik mistillit skal være et generelt grunnlag for å bedømme ens samarbeidspartnere, vil forskningssamarbeid bli ineffektivt og til sist umulig. Forskningssamarbeid må – som alt annet samarbeid – bygge på tillit.

Men det er store forskjeller mellom forskningssamarbeid og annet samarbeid. En systematisert skepsis bør være mer fremtredende i forskningssamarbeid. Målet for denne type samarbeid er på mange måter gitt. Målet er ikke noe man forhandler seg frem til som i andre former for samarbeid.

Det er ingen enkel sak å uttrykke et felles mål for all forskning, men jeg skal gjøre et forsøk: Forskere skal bidra til større forståelse av verden, og derigjennom også fortolke den – enten ved å avdekke den, som i naturvitenskapene, beskrive den, som i humaniora, eller modellere den, som i samfunnsvitenskapene. Godtar man at forskning har et så ambisiøst mål, og ikke bare et ønske om egen heder og ære, bør man også godta at det må stilles særlige krav til forskningssamarbeid. Tilliten som ethvert samarbeid bygger på, bør i forskningen utfordres gjennom systematisert skepsis. En slik skepsis innebærer bare unntaksvis mistillitsfulle analyser av samarbeidspartneres bakenforliggende motiver. Hvis man forholder seg åpen for at det kan finnes andre forklaringsmodeller eller alternative fortolkninger til egne uttalelser og funn, vil det bli lettere å akseptere at både en selv og andre samarbeidende forskere kan ta feil og/eller uttale seg feilaktig. En systematisert skepsis kan slik ses som en forsikring mot at samarbeidet resulterer i gjensidig mistillit.

Det er et sunnhetstegn for forskningen at lesere av forskningsresultater er så årvåkne og velinformerte som Camilla Stoltenberg, som avslørte forskningssvindelen. Men det er ikke nødvendigvis en styrke å være prisgitt lesernes årvåkenhet. Systematisert skepsis muliggjør kritikk og korreksjon i et samarbeid som bygger på tillit. Samtidig er det helt nødvendig for at publikum skal kunne bevare sin tillit til forskningen.

Helge Skirbekk

helge.skirbekk@medisin.uio.no
Avdeling for medisinske atferdsfag
Universitetet i Oslo
Postboks 1111 Blindern
0317 Oslo

Manuskriptet ble godkjent 26.4. 2006.

Litteratur

1. Coleman JS. Foundations of social theory. Cambridge: Belknap Press, 1990.
2. Løgstrup KE. Den etiske fordring. København: Gyldendal, 1986.
3. Merton RK. Social theory and social structure. New York: Free Press, 1968.